

УДК 594.38

Мамчур А.П.

ПАЛЕОБОТАНІЧНІ КОЛЕКЦІЇ У ФОНДАХ ДЕРЖАВНОГО ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ НАН УКРАЇНИ

Мамчур А.П. Палеоботанические коллекции в фондах Государственного природоохранного музея НАН Украины // Науч. зап. Гос. природоведч. музея. – Львов, 2001. – 16. – С. 35-39.

Приведена краткая история формирования палеоботанических коллекций Государственного природоохранного музея НАН Украины (г. Львов). Подраздел палеоботанических фондов составляет около 5 тысяч образцов. Представлены ископаемые растения из девона, карбона, перми палеозойской эры, а также из всех периодов мезозойской и кайнозойской эр.

Mamchur, A. Paleontological collections in the funds of the State Natural History Museum of NAS of Ukraine // Proc. of the State Nat. Hist. Museum. – L'viv, 2001. – 16. – P. 35-39.

A short forming history of the palaeobotanical collection of the State Museum of Natural History, National Academy of Sciences of Ukraine (Lviv city) has elucidated. The palaeobotanical collection consists of around 5 000 records. The fossil plants from Devon, Carbon, Perm of Paleozoic era and also from all periods of Mesozoic and Cainozoic eras are presented.

Перші колекції викопної флори були зібрані Л. Цейшнером у першій половині XIX ст. У 1959 р. С.І. Пастернак [8] узагальнив і систематизував усі зібрані на той час палеонтологічні, у тому числі й палеоботанічні, колекційні матеріали.

З цього часу палеоботанічний фонд музею значно поповнився. Особливо інтенсивно комплектування фонду відбувалося у 1960-1990 рр. Частково це відображено в публікації С.В. Сябряй, Н.Я. Шварьової, А.П. Мамчура [30].

Палеоботанічні колекції музею на сьогодні налічують майже 5 тисяч зразків. Представлені викопні рослини з девону, карбону, перми палеозойської ери, а також усіх періодів мезозойської та кайнозойської ер. В основному це колекції із заходу України та суміжних територій (Польща, Чехія). Із віддалених територій є збірки неогенової флори з Камчатки і Якутії, крейдової флори з Магаданської області.

Палеозойська ера

Девон. Невелика колекція (19 зразків) із Подільського Подністер'я та Донецького басейну. Матеріал зібраний і визначений Т.А. Іщенко у 1964 - 1967 рр. Тут представлені відбитки усього 8 видів із відділів ринієвих, плауноподібних, хвощеподібних і папоротеподібних рослин.

Карбон. Колекції зібрані в Сілезії, Моравії, Донецькому та Львівсько-Волинському вугільних басейнах.

Колекції флори Сілезії (192 зразки) збиралися переважно Л. Цейшнером; окремі колекції та зразки зібрані В. Фрідбергом, Яблонським, Ольшевським, Лясковським, Маєвським, Губе, Л. Богацьким, Котецьким, Кульчицьким у середині та кінці XIX ст. із таких місцезнаходжень: Серша, Демброва Гурніча, Явожна, Голонуг, Немце,

Мисловице, Вельке Стшемещице, Гута Крулевська, Недзеліска, Тенчинек, Бженчковице, Ожеше, Катовіце.

У 1927 р. С.І. Пастернак, після навчання в Чехії, привіз до Львова колекцію викопної флори з Моравії (189 зразків). Більшість зразків зібрані з вугільних копалень біля м. Карвіна та Острави Моравської. Також є збори з інших місцезнаходжень: с. Міхальковице, Нижини, Вітковице, Дубрава, які до 1940 р. належали Природничому музею Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка.

Колекція флори Донбасу (178 зразків) була зібрана К.Й. Новик протягом 1947 - 1949 рр. Це переважно зразки із свердловин Донецької, Дніпропетровської, Луганської і Харківської областей України та Ростовської області Росії.

Флора Львівсько-Волинського вугільного басейну в основному фонді представлена всього 33 зразками. Значна частина матеріалів (майже 400 зразків) із шахт Львівської та Волинської областей що знаходиться у допоміжному фонді і потребує фахового опрацювання.

Необхідно зазначити, що не для всіх колекцій відомі автори визначень рослин, зокрема це стосується флор із Сілезії та Моравії. Зразки з Донбасу визначила К. Новик і Т.А. Іщенко.

В колекціях наявні відбитки, скам'янілості і обвуглені залишки представників плауноподібних, хвощеподібних (клинолисти, каламіти), папоротеподібних та перших голонасінних (кордаїти) рослин.

Перм. Колекція представлена 7 зразками з відбитками одного виду *Araucarioxylon schrollianum* (Агаусіагіасеае), зібраних на території Польщі (с. Ліповець, с. Черна) Л. Цейшнером і Самельсуном. Автор визначень невідомий.

Мезозойська ера

Тріас. Наявні 8 зразків з відбитками одного виду *Voltzia heterophylla* з голонасінних, які зібрані Л. Цейшнером і Дибчинським. Автор визначень невідомий.

Юра. Колекція (15 зразків) відбитків папоротей з м. Гроєць (Польща), зібрана і визначена М. Раціборським. Крім того, є поодинокі зразки (скам'янілі горіх та деревина) з різних місцезнаходжень на території Польщі, зібрані Л. Цейшнером і К. Янотом.

Крейда. Невелику, але рідкісну колекцію (20 зразків) маастрихтської наземної флори із с. Потелича Львівської області зібрали Раціборський, Светкович і Я. Новак. Флора описана і визначена Я. Новаком у 1907 р. [29]. Визначено відбитки 17 видів листяних і хвойних дерев.

Другу колекцію маастрихтської флори з Львівської мульди (23 зразки) зібрав, визначив і описав Д.М. Дригант [1]. Визначено 13 видів рослин. Описаний новий вид *Celastrus zubaensis* (Celastraceae) і один варієтет.

З крейдяних відкладів Магаданської області (Росія) наявні 9 зразків із флорою, зібрані Б. Ремешилом у 1963 р. Колекція не визначена.

Кайнозойська ера

Палеоген. Колекція (21 зразок) сформована переважно із зборів Л. Цейшнера з території Польщі. Представлені відбитки 10 видів рослин із родин Ріпасеае, Fаgасеае, Ветуласеае, Salісасеае, Лагасеае, Fабасеае, Мугісасеае.

Неоген. Цей період у палеоботанічному фонді представлений найбагатше. В основному це колекції із заходу України (Передкарпатський і Закарпатський прогини, Волино-Подільська окраїна Східно-Європейської платформи), а також із Польщі (Свошовіце) і Росії (Камчатка, Якутія).

Колекція флори із Свошовіце зібрана Л. Цейшнером і вперше описана Ф. Унгером у 1849 р. [31]. В 1956 р. результати перегляду колекції публікує П.О. Мчедлішвілі [6], згодом І.О. Ільїнська проводить ревізію визначень і в 1964 р. виходить її праця «Тортонська флора Свошовіце» [3]. У колекції 81 зразок, із яких 11 голотипів, що надає їй особливу наукову цінність.

Великий внесок у вивчення неогенових флор зробила Н.Я. Шварьова. Вона опрацювала й описала матеріал, який зберігався у фонді (колекції з с. Мишина – збори Я. Ломницького; с. Глинського і Кортумової гори – збори А. Ломницького 1887 і 1904 роки), значно поповнила його зборами з нових і уже відомих місцезнаходжень. Наводимо список колекцій неогенових флор заходу України, що зберігаються в основному фонді музею:

а) *Передкарпатський прогин* – с. Мишин [7, 13, 15, 18, 22], с. Вербівець [10, 14, 22], м. Косів [4, 9, 22, 25, 26, 27], р. Пістинька [16, 19, 21, 22], с. Рошнято [11, 22], м. Калуш [20, 22]. Усі 1116 зразків відібрані на території Івано-Франківської області. Із р. Пістиньки описаний новий вид *Bambusa iljinskiae* Schvareva, із с. Мишин – один варієтет;

б) *Волино-Подільська окраїна Східно-Європейської платформи* – с. Глинське (Львівська обл.) [7, 17, 22], Кортумова гора (м. Львів) [7, 12, 22], Клепарівська височина (м. Львів) [13, 22], с. Залісці (Тернопільська обл.) [23]. Всього 1402 зразки;

в) *Закарпатський прогин* – п. Буркало [24], с. Верхнє Водяне [5], с. Велика Уголька. Всього 1862 зразки із Закарпатської області.

Крім того є велика кількість ще не опрацьованих колекцій із різних місцезнаходжень Закарпатської області, які зараз знаходяться у науково-допоміжному фонді.

Колекція з Камчатки (мис Непропуск, Росія) зібрана й описана Н.Я. Шварьовою та Ю.П. Барановою [28].

Велика кількість зразків із відбитками рослин із різних місцезнаходжень заходу України дає можливість досить повно охарактеризувати флору цього регіону в неогеновому періоді. На сьогодні визначені понад 100 видів викопних рослин, з яких більшість належать до покритонасінних деревних рослин. Також наявні голонасінні, папоротеподібні, хвощеподібні, мохоподібні, водорості.

Антропоген. З даного періоду у палеоботанічному фонді представлено 54 зразки із с. Старуні Івано-Франківської обл., (збори М. Ломницького і М. Раціборського), відібрані з озокеритової копальні разом із знахідками туш плейстоценових тварин – мамонта і волохатого носорога. Колекція в основному представлена деревними покритонасінними рослинами, в меншій мірі – голонасінними.

Як бачимо, не всі геологічні періоди достатньо рівномірно представлені у палеоботанічному фонді музею. Зокрема, необхідно доповнити колекцію девонської флори з місцезнаходжень Тернопільської (с. Вістря) та Івано-Франківської (с. Долина, с. Нижнів) областей. Відсутні збори силурійської флори, хоча відомі її місцезнаходження в Тернопільській області. Варто також доповнити колекцію флори крейди з Львівської області (с. Потелич).

1. Дригант Д.М. Нові знахідки пізньокрейдової (маастрихтської) флори у Львівській мульдї // Наук. зап. Держ. природозн. музею НАН України – Львів, 1998. – Т. 14. – С. 142-154.
2. Ильинская И.А. Торгонская флора Свошовице и плиоценовые флоры Закарпатской области УССР // Палеонтол. журн. – 1964. – № 3. – С. 102-110.
3. Ильинская И.А. Торгонская флора Свошовице // Тр. Ботан. ин-та АН СССР. – Сер. 8. – 1964. – Вып. 5. – С. 113-144.
4. Ильинская И.А., Шварева Н.Я. Миоценовая флора Косова в Предкарпатье // Палеонтол. сб. Львов. геол. о-ва. – 1961. – № 1. – С. 137-148.
5. Мамчур А.П. Ранньосарматська флора Верхнього Водяного на Закарпатті // Палеонтол. зб. – 1994. – № 30. – С. 24-32.
6. Мчедлишвили П.А. Новые данные о флоре церитовых слоев Свошовице // Укр. ботан. журн. – 1956. – Т. 13, № 1. – С.
7. Мчедлишвили П.О. Нові дані про торгонські флори Західної України // Укр. ботан. журн. – 1956. – Т. 13, № 2. – С. 85-87.
8. Пастернак С.І. Палеонтологічні колекції Науково-природознавчого музею АН УРСР // Наук. зап. Наук. – природозн. музею АН УРСР. – Львів, 1959. – Т. 7. – С. 36-40.
9. Шварева Н.Я. О находках *Cinnamomum* в миоцене Предкарпатья // Докл. АН СССР. – 1961. – 138, № 5. – С. 1172-1174.
10. Шварева Н.Я. Верхньоторгонська флора с. Вербівця в Прикарпатті // Укр. ботан. журн. – 1962. – Т. 19, № 3. – С. 93-103.
11. Шварева Н.Я. Миоценовая флора окрестностей с. Рошнято в Предкарпатском прогибе // Тр. Укр.НИГРИ. – 1963. – Вып. 6. – С. 85-101.
12. Шварева Н.Я. Род *Fagus* из нижнесарматских отложений г. Кортумовой // Ботан. журн. – 1964. – Т. 49, № 4. – С. 523-533.
13. Шварева Н.Я. Сопоставление флоры нижнего сармата с флорами верхнего тортона района Львова и Предкарпатья // Докл. АН СССР. – 1965. – 163, № 4. – С. 952-955.
14. Шварева Н.Я. Новые данные о флоре Вербовца в Предкарпатье // Палеонтол. сб. Львов. геол. о-ва. – 1965. – № 2, вып. 2. – С. 96-102.
15. Шварева Н.Я. Миоценовая флора Мышина в Предкарпатье // Палеонтол. сб. – 1969. – № 6, вып. 1. – С. 56-61.
16. Шварева Н.Я. Миоценовая флора Пистынки в Предкарпатье // Ботан. журн. – 1970. – Т. 55, № 3. – С. 443-455.
17. Шварева Н.Я. Миоценовая флора с. Глинско // Палеонтол. сб. – 1971. – № 7, вып. 2. – С. 56-62.
18. Шварева Н.Я. Доповнення до міоценової флори Мишина у Прикарпатті // Укр. ботан. журн. – 1977. – Т. 34, № 1. – С. 99-101.
19. Шварева Н.Я. Знахідки Lauraceae у міоценовій флорі р. Пістиньки (Прикарпаття) // Укр. ботан. журн. – 1978. – Т. 35, № 3. – С. 321-322.
20. Шварева Н.Я. Лотос у міоцені Прикарпаття // Укр. ботан. журн. – 1978. – Т. 35, № 5. – С. 529-531.
21. Шварева Н.Я. *Cinnamomophyllum marginatum* Kolak. et Schakr. *Laurus pliocenica* (Sap. et Marion) Kolak. у міоценовій флорі відслонень р. Пістиньки // Укр. ботан. журн. – 1980. – Т. 36, № 3. – С. 81-83.

22. Шварева Н.Я. Миоценовая флора Предкарпатья. – Киев: Наук. думка, 1983. – 160 с.
23. Шварева Н.Я. Верхнебаденская флора Залесцев. – Киев: Наук. думка, 1989. – 80 с.
24. Шварева Н.Я. Миоценовая флора ручья Буркало в Закарпатье. – Киев: Наук. думка, 1993. – 88с.
25. Шварева Н.Я. Доповнення до міоценової флори Косова (Прикарпаття) // Укр. ботан. журн. – 1993. – Т. 50, № 2. – С. 51-58.
26. Шварева Н.Я. Доповнення до даних про міоценову флору Косова (Прикарпаття) // Палеонт. зб. – 1993. – № 29. – С. 46-51.
27. Шварева Н.Я. *Fagus juliae* (Fagaceae) и *Cassia mucronata* (Fabaceae) в миоценовой флоре Косова (Предкарпатье, Украина) // Ботан. журн. – 1993. – № 7. – С. 16-21.
28. Шварева Н.Я., Баранова Ю.П. Эрмановская флора в стратотипе у мыса Непропуск / Континентальные третичные толщи северо-востока Азии. – Новосибирск, 1979. – С. 80-96.
29. Novak J. Kopalna flora senonska z Potylicza // Rozprawy Wydzialu mat. – przr. Akad. umiejtn. w Krakowie. – Т. XLVII. – Ser. B. – 1907. – S. 1-27.
30. Syabryaj S., Schvariova and Mamchur A. Palaeobotanical collection of the Ukraine / Botanical collections throughout the world – Kraków, 1998. – P. 119-122.
31. Unger F. Blatterabdrucke aus dem Schwefelflotze von Swoszowice in Galicien // Haidinger, Naturwiss. Abhandl., Bd. 3. Abt. 1. – 1849. – S. 121-128.

Державний природознавчий музей НАН України, Львів